

Πολύπλευρη προσέγγιση του ναζιστικού φαινομένου

Κριτικές προσεγγίσεις του Ναζιστικού φαινομένου. Από την ιστοριογραφία και την πολιτική θεωρία στη σχολική μάθηση (επιστ. επιμέλεια: Άγγελος Παληκίδης), εκδόσεις Επίκεντρο

Η προβολή των θέσεων των ιστορικών του αναθεωρητισμού στα μέσα μαζικής επικοινωνίας ή/και σε εκλαϊκευμένες εκδόσεις, η γιγάντωση κάθε λογής ακροδεξιών και νεοφασιστικών ή μεταφασιστικών κινήσεων και μορφωμάτων σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, είχαν ως συνέπεια, μεταξύ άλλων, να αυξηθεί η γοητεία της ναζιστικής ιδεολογίας. Οι επίσημοι εκπαιδευτικοί φορείς της χώρας μας αντιδρούν με αντανάκλαστικά ζυγύ μεγάλων βαρών απέναντι στην πραγματικότητα αυτή, ενώ πολλοί εκπαιδευτικοί αισθάνονται αμηχανία να καταπιαστούν με το Ναζιστικό φαινόμενο, ιδίως όταν μαθητές τους, κάποιιοι από τους οποίους ελέγχονται από ναζιστικά μορφώματα, δημιουργούν συγκρουσιακό κλίμα στις σχολικές αίθουσες. Οι *Κριτικές προσεγγίσεις του Ναζιστικού φαινομένου. Από την ιστοριογραφία και την πολιτική θεωρία στη σχολική μάθηση*, που επιμελείται ο Άγγελος Παληκίδης (Λέκτορας Διδακτικής της Ιστορίας στο τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης), είναι ένα βιβλίο που παρέχει στους εκπαιδευτικούς την απαραίτητη θεωρητική σκευή, αλλά και τα σύγχρονα μεθοδολογικά και παιδαγωγικά εργαλεία, ώστε να προσεγγίσουν με τους μαθητές τους κριτικά το Ναζιστικό φαινόμενο. Βεβαίως απευθύνεται και σε ιστορικούς, αλλά και σε κάθε ενσυνείδητο δημοκρατικό πολίτη.

Το βάρος της προσέγγισης του φαινομένου από θεωρητική σκοπιά το αναλαμβάνουν - στο Α' Μέρος του βιβλίου - οι Βασίλης Μπογιατζής, Γιώργος Κόκκινος, Έλλη Λεμονίδου, Άγγελος Παληκίδης και Βασίλης Δαλκαβούκης.

Ο Βασίλης Μπογιατζής (Δρ. ΕΜΠ/ΕΚΠΑ) παρουσιάζει μια γενεαλογία της ιστοριογραφίας και των ερμηνευτικών σχημάτων για το Ναζισμό, όπως αυτά αρθρώθηκαν τόσο πριν, όσο και μετά το 1989. Η παρουσίασή του πραγματοποιείται στη βάση μιας σειράς από τεμνόμενους άξονες, στους οποίους περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων: α) οι αντικρουόμενες οπτικές της Αριστεράς, της Δεξιάς και του φιλελεύθερου Κέντρου, όπως αυτές εγγράφονται στο ιστορικό τους πλαίσιο (ψυχροπολεμικό/θεωρία ολοκληρωτισμού – μεταψυχροπολεμικό/τέλος της ιστορίας), β) η συζήτηση για το αν ο ναζισμός είναι ένα φαινόμενο χωρο-χρονικά περιορισμένο ή καθολικό και διαχρονικό, η οποία εμμέσως εγείρει το ζήτημα της ιστορικής λήθης/μνήμης και το ρόλο της ιστορικής επιστήμης στην νομομοποίηση του πολιτικού καθεστώτος της μεταπολεμικής Γερμανίας, γ) η συζήτηση για το αν η απόφαση για την *Τελική Λύση*, το Ολοκαύτωμα, ήταν συνισταμένη δομικών παραγόντων που σχετίζονταν με τις πολιτικές και ιδεολογικές καταβολές της Γερμανίας ή ήταν απόφαση του Χίτλερ και των συνεργατών του. Επί της ουσίας πρόκειται για τη συζήτηση του κλασικού διλήμματος τόσο της κοινωνικής επιστήμης (δομή/υποκείμενο) και όσο και της φιλοσοφίας (ελευθερία/αναγκαιότητα), δ) οι προβληματισμοί για το αν ο ναζισμός αποτελεί ένα φαινόμε-

νο προνεωτερικό ή είχε νεωτερικό χαρακτήρα. Οι προβληματισμοί αυτοί εγείρουν το ζήτημα της καταδίκης ή επαναπροσδιορισμού της νεωτερικότητας και τη δυνατότητα υπέρβασης των συγκρούσεων στην βάση μιας νέας ορθολογικότητας, ε) η διαλεκτική αντιπαράθεση για τον αν και κατά πόσο το ναζιστικό φαινόμενο ήταν προϊόν οργανωμένου εκ των προτέρων σχεδίου ή όχι. Η εργασία του Β. Μπογιατζή, η οποία μπορεί να αποτελέσει εφαλτήριο για περαιτέρω μελέτη, ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της πολύ ενδιαφέρουσας ερμηνείας του ναζιστικού φαινομένου που διατύπωσε ο βρετανός καθηγητής πολιτικής θεωρίας Ρότζερ Γκρίφιν.

Ο Πώργος Κόκκινος (Καθηγητής Ιστορίας και Διδακτικής της Ιστορίας στο ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Αιγαίου) παρουσιάζει τις μεθοδεύσεις και πρακτικές με τις οποίες οι λεγόμενοι αναθεωρητές επιχείρησαν ήδη από τη δεκαετία του 1940 να σχετικοποιήσουν το ναζιστικό καθεστώς και τα εγκλήματά του και να πλήξουν τη μαθησιακή διαδικασία που είχε ξεκινήσει και αφορούσε στη συνειδητοποίηση της ηθικής καταστροφής που επέφερε ο εθνικοσοσιαλισμός. Η συμβολή του είναι διττή. Αφενός, ο Γ. Κόκκινος δεν περιορίζεται στην παρουσίαση της γνωστής περίπτωσης του γερμανικού αναθεωρητισμού, αλλά καταγράφει παραστατικά κι ευσύνοπτα τη σχετική δραστηριοποίηση των συντηρητικών ιστορικών και σε άλλες χώρες (στη Γαλλία, την Ιταλία, την Αγγλία και την Αμερική). Αφετέρου, με αφορμή τις περιπτώσεις του γαλλικού και αγγλικού αναθεωρητισμού, παραθέτει την προβληματική της ελευθερίας της ιστορικής έρευνας, όταν η διαμεσολάβηση της Δικαιοσύνης καθίσταται αναπόφευκτη προκειμένου να αποδειχθεί η εκ μέρους των ιστοριογράφων του αναθεωρητισμού παραχάραξη της ιστορικής αλήθειας.

Η Έλλη Λεμονίδου (Επίκουρη Καθηγή-

τρια Νεότερης Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Πατρών) εκκινά από το δεδομένο πως οι γνώσεις που έχει ο μέσος ευρωπαίος πολίτης για το Ναζισμό και το Ολοκαύτωμα δεν οφείλονται ούτε στην ακαδημαϊκή ιστοριογραφική παραγωγή, ούτε στη σχολική ιστορία. Κύρια πηγή των γνώσεων του είναι η δημόσια ιστορία, νευραλγική έκφανση της οποίας είναι ο κινηματογράφος. Ερευνά, λοιπόν, η Έ. Λεμονίδου από τη μια τη σχέση των κινηματογραφικών έργων με την ιστορία και από την άλλη τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται σε πολύ γνωστά κινηματογραφικά έργα τα συγκρουσιακά ιστορικά φαινόμενα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ή/και οι εθνικές ιστορίες. Καταδεικνύει ότι στην συντριπτική τους πλειονότητα οι γερμανικές, αυστριακές και ιταλικές σχετικές κινηματογραφικές παραγωγές στοχεύουν στην απενοχοποίηση των δυνάμεων του Άξονα για τα εγκλήματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ταυτόχρονα όμως υποδεικνύει τις προϋποθέσεις και τους τρόπους με τους οποίους οι κινηματογραφικές ταινίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως παιδαγωγικό εργαλείο, ώστε η νέα γενιά να καταστεί από μικρή ηλικία ικανή να «διαβάξει τις εικόνες» και να αποκωδικοποιεί τα μηνύματά τους.

Ο Άγγελος Παληκίδης ερευνά τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται και αναλύεται το ναζιστικό φαινόμενο στα διδασκόμενα στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση βιβλία νεότερης και σύγχρονης ιστορίας. Παρατηρεί πως στα βιβλία της ΣΤ' Δημοτικού και Γ' Λυκείου το εν λόγω φαινόμενο προσεγγίζεται εθνοκεντρικά, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα οι μαθητές να μην μαθαίνουν *τι είναι Ναζισμός και Φασισμός*, και γι' αυτό αφενός να μην αντιλαμβάνονται *τι απ' όσα συμβαίνουν σήμερα γύρω τους είναι ναζιστικό και φασιστικό*, κι αφετέρου να μην συνειδητοποιούν ότι οι ιδεολογίες αυτές δεν είναι εθνικές. Παρατηρεί επίσης πως στα δύο αυτά διδακτικά εγχει-

ρίδια αναπαράγεται ο μύθος της πανεθνικής αντίστασης στους κατακτητές με επακόλουθο να αποπολιτικοποιείται η εθνική αντίσταση και να απογυμνώνεται από τα κοινωνικά και πολιτικά της αιτήματα. Ακόμη, ότι η ερμηνευτική προσέγγιση της Δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου - ιδίως στο βιβλίο της ΣΤ' Δημοτικού - είναι τέτοια που, παρά τις προθέσεις των σχολικών συγγραφέων, μπορεί να οδηγήσει τους μαθητές ακόμη και στην αμφισβήτηση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Καταλήγει δε στο συμπέρασμα πως η ελληνική εκπαίδευση, όχι μόνο δεν συμβάλλει στην αντιμετώπιση του νεοναζιστικού φαινομένου, μα και διατηρεί και συντηρεί ιδεολογικά χαρακτηριστικά που εν δυνάμει ενισχύουν τέτοιου είδους ιδεολογίες.

Ο Βασίλης Δαλκαβούκης (Επίκουρος καθηγητής Εθνογραφίας του Ελλαδικού Χώρου στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης) επιχειρεί να προσεγγίσει ερμηνευτικά την επίμαχη ελληνική δεκαετία του 1940 στα οδωνύμια των δήμων της Βέροιας και του Βόλου. Οι οδοί άλλωστε εντάσσονται στους μνημονικούς τόπους, συνιστούν δηλαδή περιβάλλοντα, κοινωνίες στις οποίες η μνήμη είναι διαρκώς παρούσα και συχνά καθορίζει συμπεριφορές. Ο συγγραφέας, αντιπαράθετοντας έννοιες, όπως η επίσημη, η θεσμική και η διαιρεμένη μνήμη ή η αντι-μνήμη, στοχεύει στο να αποκαλύψει τα επάλληλα στρώματα μνημών που σχηματίστηκαν μέσα από την αντιπαράθεση ή και την ανοχή των λόγων της Δεξιάς και της Αριστεράς στη μεταπολεμική και μεταπολιτευτική Ελλάδα.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου με τίτλο «Διδακτικές προσεγγίσεις: διδακτική μεθοδολογία και σενάρια διδασκαλίας» προτείνονται διδακτικές στρατηγικές για ιστορικά φαινόμενα συγκρουσιακού χαρακτήρα και παρουσιάζονται διδακτικά σενάρια με αντικείμενο τη διδασκαλία διαφορετικών ό-

ψεων του ιστορικού φαινομένου του ναζισμού. Τα συγκεκριμένα σενάρια αξιοποιούν μια πλειάδα ιστορικών (πρωτογενών και δευτερογενών) πηγών, καθώς και πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό, προσεγγίζουν διδακτικά το φαινόμενο του ναζισμού με την *ανακαλυπτική* και την *ενσυναισθητική-βιωματική μέθοδο* και είναι διδακτικά κατάλληλα, τόσο για το Γυμνάσιο, όσο και για το Λύκειο.

Στο θεωρητικό κείμενο για τη διδακτική μεθοδολογία με τίτλο «*Στρατηγικές για την αξιοποίηση των πηγών και τη μεθόδευση της διδασκαλίας*», ο Δημήτρης Μαυροκούφης (Καθηγητής Διδακτικής Μεθοδολογίας και Ιστορίας της Εκπαίδευσης στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), αναφέρεται σε στρατηγικές για την αξιοποίηση των πηγών και για τη μεθόδευση της διδασκαλίας της ιστορίας. Αρχικά, διευκρινίζει την έννοια του *ιστορικού γραμματισμού*, θέτει τους διδακτικούς στόχους, και στη συνέχεια, ορίζει το πλαίσιο για το σχεδιασμό της διδασκαλίας ιστορικών φαινομένων που έχουν συγκρουσιακό χαρακτήρα. Τέλος, προτείνει έντεκα *στρατηγικές διδασκαλίας* με τη χρήση πηγών που ενισχύουν την *ενεργητική μάθηση* στο πλαίσιο της οποίας ιδιαίτερη θέση κατέχει η *συνεργατική μάθηση*.

Το σενάριο βιωματικής διδασκαλίας του φαινομένου του ναζισμού που σχεδίασε η Κατερίνα Μπρεντάνου (Διδάκτωρ Ιστορικός - Θεατρολόγος, Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων Πειραιά), αφορά σε βιωματικό εργαστήριο με τίτλο «*Αποκαλύπτοντας τη συννενοχή*». Με κύριο άξονα την πολιτική και ιδεολογική θεώρηση του ναζιστικού φαινομένου, το εργαστήριο ιστορικοποιεί το φαινόμενο του ναζισμού, αλλά και το επικαιροποιεί συνδέοντάς το με το σήμερα. Το εργαστήριο οδηγεί τους μαθητές στην ανακάλυψη της κρυφής γοητείας του ναζισμού μέσα από πέντε στάδια-ενότητες: *α. Φονικές*

Ταυτότητες, β. Ναζιστική ιδεολογία, γ. Υλοποίηση του ναζιστικού προγράμματος, δ. Αποκαλύπτοντας τη συννεοχή ε. Βραδυφλεγής διάτρηση συνειδήσεων. Για την επίτευξη των διδακτικών στόχων του εργαστηρίου αξιοποιούνται ιστορικές κειμενικές πηγές, πολυτροπικά κείμενα, αποσπάσματα από ταινίες, φωτογραφικό υλικό κ.ά.

Η Βασιλική Σακκά (Ιστορικός, Διδάκτωρ στην Εκπαίδευση Ενηλίκων και Ιστορία, Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων Μεσσηνίας), προτείνει ένα διδακτικό project για τη διδασκαλία του Ολοκαυτώματος με τίτλο: «Εμείς και οι «άλλοι»: η εμπειρία του ανεπαίσθητου εκφασισμού μιας κοινωνίας και η σύγχρονη συγκυρία - διδασκαλία του Ολοκαυτώματος». Στο θεωρητικό πλαίσιο, αναπτύσσονται οι λόγοι για τους οποίους πρέπει να διδάσκουμε το Ολοκαύτωμα, ενώ διαπιστώνεται η γενικότερη παθογένεια των σχολικών βιβλίων ιστορίας και ειδικότερα η ανεπαρκής προσέγγισή του Ολοκαυτώματος από αυτά. Το διδακτικό project αξιοποιεί πολλές και ποικίλες πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές - φωτογραφίες, κινηματογραφικές ταινίες, ντοκιμαντέρ, προπαγανδιστικές αφίσες και γελοιογραφίες, σχολικά ναζιστικά προγράμματα, στρατοπεδική λογοτεχνία - που εξυπηρετούν τους διδακτικούς στόχους, προσεγγίζει το ζήτημα διαθεματικά αναδεικνύοντας όχι μόνο τις γενικές, αλλά και τις τοπικές διαστάσεις του, ενώ υποδεικνύει τους τρόπους διασύνδεσής του με το ισχύον Αναλυτικό Πρόγραμμα. Οι βιωματικές προσεγγίσεις υποστηρίζονται, αν και επισημαίνεται ότι πρέπει να αξιοποιούνται με προσοχή, εφόσον προσεγγίζουμε ευαίσθητα και τραυματικά γεγονότα.

Η διδακτική πρόταση της Ζέτας Παπανδρέου (Διδάκτωρ Διδακτικής της Ιστορίας - εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης), με τίτλο «Ναζιστική κατοχή στην Ελλάδα και άσκηση αντιπώνων» αφορά στην περίπτωση της σφαγής του Διστόμου (10.6.

1944). Η πρόταση εστιάζει στην επεξεργασία αντικρουόμενων και αλληλοαναιρούμενων ιστορικών πηγών και μαρτυριών μέσα από προσεγγίσεις που ανατρέπουν παγιωμένες απόψεις, καθώς και στις όψεις συγκρότησης της τραυματικής μνήμης. Ως διδακτικό υλικό, αξιοποιείται επίσης το ντοκιμαντέρ του Stefan Haupt «Ένα τραγούδι για τον Αργύρη», για την ανάδειξη των σταδίων διαχείρισης της τραυματικής μνήμης και του πένθους των επιζήσαντων. Μέσα από μια σειρά κατάλληλων ασκήσεων που αφορούν στο συγκεκριμένο ντοκιμαντέρ, προσεγγίζονται οι όψεις της τραυματικής μνήμης που συνδέονται με την επώδυνη ενδοσκόπηση, την επεξεργασία της οπτικής του «άλλου», καθώς και με την επικοινωνιακή διαδικασία που επιδιώκει μια δικαιότερη κοινωνία. Μεθοδολογικά, το σενάριο ακολουθεί διαδικασίες εργασίας με τη μορφή project, ενώ αξιοποιούνται επιπλέον και λογοτεχνικά κείμενα με κριτήριο την υπέρβαση των υποκειμενικών ορίων βίωσης του τραύματος.

Τέλος, στο τρίτο μέρος του βιβλίου, βρίσκουμε ταξινομημένο ανά θεματικούς άξονες πλούσιο εκπαιδευτικό υλικό που περιλαμβάνει ιστορικές πηγές, κινηματογραφικές ταινίες και δικτυογραφία, υλικό δηλαδή που συμβάλλει στην πολύπλευρη και πολυτροπική προσέγγιση του ναζιστικού φαινομένου.

Το βιβλίο, στο σύνολό του, συνενώνει τη σύγχρονη ακαδημαϊκή ιστορική θεώρηση με τη σχολική πράξη και διδασκαλία της ιστορίας και αποτελεί ένα πολύτιμο βοήθημα για τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν σύγχρονη ιστορία. Πρόκειται για ένα εγχειρίδιο-γέφυρα ανάμεσα στην ιστορική και την παιδαγωγική επιστήμη, εγχειρίδιο απαραίτητο για τη διδασκαλία του ιστορικού φαινομένου του ναζισμού.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΥΡΡΠΥΡΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ